

І. К. СВЄШНІКОВ

(Львів)

ПОСЕЛЕННЯ РАННЬОСКІФСЬКОГО ЧАСУ БІЛЯ с. СУХОСТАВ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В 1952 р. розвідкою Львівського відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР і Львівського історичного музею в урочищі Звіринець біля с. Сухостава, Копичинського району, Тернопільської області, зібрано підйомний матеріал, що складався з уламків посуду передскіфського і ранньоскіфського часу.

Того ж року Копичинський загін Інституту археології АН УРСР¹ провів розвідкові розкопки двох поселень ранньоскіфського часу в урочищах Звіринець і Говдри біля с. Сухостава. Поселення в Говдрах було відкрито під час роботи загону.

На схилі північної частини урочища Звіринець закладено чотири шурфи від 10 до 20 м довжиною і 2 м шириною. Шурфуванням встановлено, що культурний шар поселення в урочищі Звіринець дуже слабо насичений культурними залишками. Зібрано незначну кількість уламків кераміки і дрібних кусків печини. Тому розкопки цього поселення було припинено.

Друге поселення знаходиться в урочищі Говдри, за $\frac{3}{4}$ км на південь від урочища Звіринець. Воно розташоване на горбах, що височать на північ і північний схід від с. Сухостава, на відстані близько 300 м від нього. Територія поселення сильно розмита і пошкоджена ямами для добування глини. Культурні залишки простежуються на відрізу близько 600 м довжиною на південних і південно-східних схилах горбів.

В західній частині урочища Говдри, на південно-східному схилі горба, в тих місцях, де в стінах сучасних ям помітно сліди стародавніх ям, закладено два розкопи (А і Б).

В південно-західній частині розкопу А (площею 68 м²) вдалось простежити сліди землянки (землянка І), частково знищеної сучасною ямою. Збережена частина дає підстави припускати, що вона мала прямокутну форму з входом у вигляді східця в її північній частині (рис. 1). Довжина збереженої частини землянки 1,6 м, ширина 2,8 м, орієнтація з північного сходу на південний захід. Розміри прямокутного східця 1,5 × 1,1 м. Дно знаходилось на глибині 2,4 м, глибина східця 1,9 м від сучасного горизонту. Землянка простежувалась від глибини 0,8 м. До цієї ж глибини доходив в розкопі А культурний шар поселення. Із заповнення землянки та з її дна зібрано деяку кількість керамічного (сильно фрагментованого) матеріалу, в тому числі уламок

¹ В роботі загону, крім автора (начальника загону), брали участь наукові співробітники Львівського історичного музею.

вінець чорної посудини з наліпним валиком (табл. I, 21), знайдений на дні землянки, а також кістки свійських тварин (велика рогата худоба)¹. На відстані близько 0,3 м від східного кута землянки на глибині 0,5 м відкрито залишки вогнища округлої форми, діаметром близько 0,7 м, з покриваючим його шаром деревного вугілля і попелу 0,1—0,2 м завтовшки.

На схід від землянки I відкрито сліди двох ям, що зливалися у своїх верхніх шарах (ями III і IV, рис. 1). Яма III мала овальну форму і була орієнтована довгою віссю з північного сходу на південний

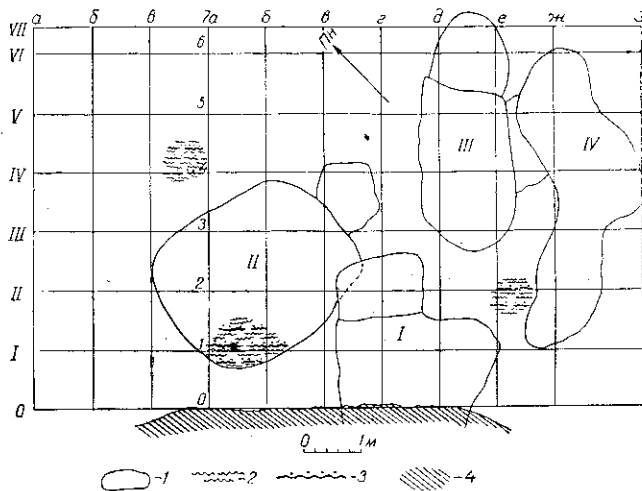

Рис. 1. Сухостав, урочище Говдри. План розкопу А.

1 — контури землянок і ям; 2 — попіл; 3 — вугілля;
4 — частина, знищена кар'єром.

захід (довжина 4, ширина 1,6, глибина 2,5 м). Північно-східна частина ями була заглиблена тільки на 2,1 м; з цього боку в її стінці знаходився невеликий підбій. В ямі знайшлась тонкостінна кераміка з наліпними валиками і уламки мисок, а на її дні — крем'яний відбійник і кістка коня. Яма IV мала неправильно видовжену форму і була також орієнтована з північного сходу на південний захід. Її дно було нерівним; максимальна глибина — 2,8 м від сучасної поверхні. В ямі була кераміка, аналогічна знайдений в ямі III, і куски глиняної обмазки з відбитками дерев'яного пруття та слідами домішки соломи і зерна.

На північ від землянки I виявлено сліди землянки II, прямокутної форми, орієнтованої своєю довгою віссю із сходу на захід (рис. 1). Довжина землянки II — 3,3, ширина 2,95, глибина 2,8 м (від сучасної поверхні). Землянка простежувалась від глибини 0,7 м. Вхід знаходився в її східній частині, де простежено прямокутний східець розміром 1,2 × 1,1 м, глибиною 1,9 м від сучасного горизонту (рис. 2). Південно-східний кут землянки був знищений входом в землянку I, яка, таким чином, частково перекрила землянку II. На дні землянки, в південно-західному її кутку, відкрито вогнище у вигляді шару деревного вугілля і попелу 0,1—0,2 м завтовшки площею до 1,5 м². В заповненні землянки знайдено уламки кераміки, в тому числі фрагмент глиняного сита (табл. I, 6), уламок миски з горизонтально загнутим краєм вінець і наскрізними проколами під вінцями (табл. I, 16), фрагмент невеликої

¹ Визначення кісток проведено кафедрою анатомії свійських тварин Львівського ветеринарного інституту, за що приношу подяку завідувачу кафедрою доценту О. Є. Пахоменко та асистентам Р. В. Білозору і І. В. Шустру.

посудинки жовтого кольору (табл. I, 7), уламок вінець миски з наліпним валиком і заглибленнями на зовнішній поверхні (табл. I, 19), зуб і кістку ноги коня, хребець корови, уламок хребця свині, бронзову шпильку (знайдена в нижніх шарах заповнення землянки, табл. I, 9) і кістяну рукоятку знаряддя, можливо крем'яного ножа (табл. I, 5). На дні землянки — уламки сірокоричневих посудин, фрагмент миски з загнутим до середини краєм, уламок вінець посудини, прикрашений під

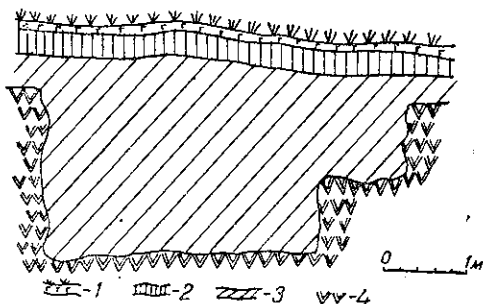

Рис. 2. Сухостав, урочище Говдри.
Поздовжній розріз землянки II.

1 — верхній шар чорнозему; 2 — чорнозем; 3 — шар темнокоричневої глини і заповнення землянки; 4 — материк.

краєм з внутрішнього боку заглибленнями (табл. I, 17), ікло дикого кабана, кістки собаки і корови.

На відстані 0,6 м на північ від землянки II, на глибині 1 м знаходилось округле вогнище діаметром 0,8 м, що складалось із шару деревного вугілля і попелу 0,15—0,25 м завтовшки. На вогнищі знайдено уламки глиняного посуду, аналогічного знайденому в землянці II.

На відстані 13 м на північний схід від розкопу А в стіні кар'єру для видобування глини помічено сліди землянки V. Проведена в цьому місці зачистка стіни кар'єру

дала поперечний переріз землянки 2 м завширшки. Дно землянки знаходилось на глибині 2,2 м від сучасної поверхні. На дні землянки, біля її західної стіни, простежено залишки округлого вогнища (близько 0,6 м діаметром), що складалось із шару деревного вугілля і попелу близько 0,15 м завтовшки. В заповненні землянки знаходилась велика кількість уламків глиняних посудин і декілька крем'яних знарядь (ніж, ретушована пластина, табл. I, 13, 14).

Розкоп Б (площею 44 м²) закладено на відстані 3,4 м на південь від розкопу А. В західній частині розкопу виявлено сліди землянки VI, прямокутної форми, орієнтованої по довжині з південного сходу на північний захід (рис. 3). Землянка мала розміри 3,3 × 2,2 м і середню глибину 2,6 м (від сучасної поверхні). Її дно було заглиблене в декількох місцях. Вхід в землянку знаходився із сходу, де простежено східець округлої форми, діаметром близько 1,4 і глибиною 1,9 м. В південно-західному кутку землянки були залишки печі, яка мала куполоподібну форму, про що свідчить її збережена частина. Купол печі було вирізано у материковому моноліті, залишеному під час побудови землянки. Стінки печі з внутрішнього боку обпалилися до темночервоного кольору. Біля печі знаходилась велика прямокутна купа попелу розміром 0,9 × 0,6 м і 0,3 м завтовшки. За піччю, біля західної стінки, дно землянки було поглиблене на 0,5 м; на північ від печі знаходилось заглиблення, що мало до 1 м глибини від рівня печі. В заповненні землянки знайдено уламки посуду, в тому числі фрагмент вінець сірокоричневої посудини з горизонтально зрізаним потовщеним краєм (табл. I, 3) і уламок стінки горщика, прикрашеного відтягнутим валиком та заглибленнями на внутрішній поверхні під вінцями (табл. I, 11). Крім того, знайдено два зуби коня. На самому дні землянки керамічного матеріалу не було. Землянка простежувалась з глибини 0,6 м від сучасного горизонту. Культурний шар в розкопі Б доходив до тієї самої глибини.

На схід від землянки VI в розкопі Б відкрито сліди чотирьох ям (VII, VIII, IX, X), заповнених мішаною землею з відносно невеликою кількістю фрагментів кераміки, печини і кісток тварин. Ями заходили в стінки розкопу і мали неправильні обриси. Над ямою VII на глибині

0,4—0,6 м трапилося багато попелу і кусків деревного вугілля. Між ямами VIII і X на глибині 0,2—0,6 м зустрічались невеликі куски печини із слідами рослинних домішок в глині, з відбитками дерев'яного пруття на внутрішньому боці. В одному випадку відмічено, що пруття

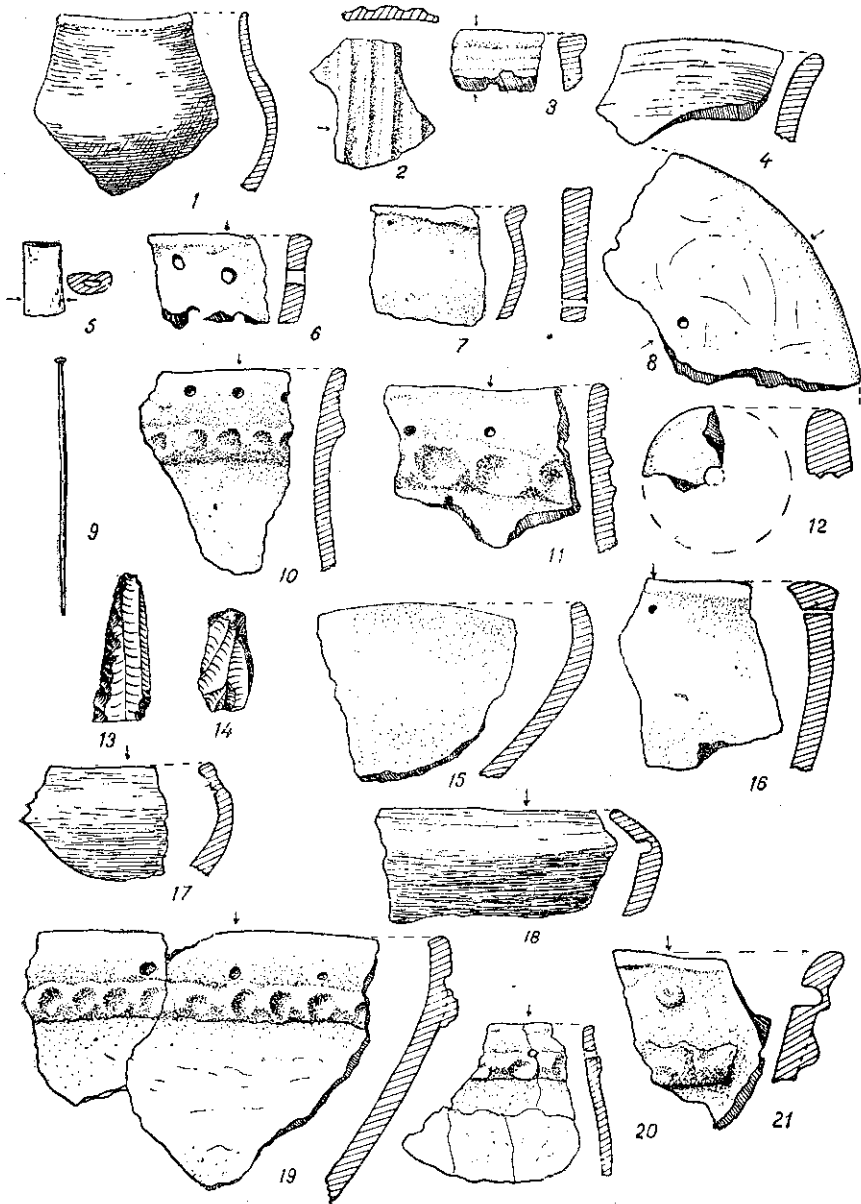

Табл. I. Сухостав, урочище Говдри.

1—4, 6, 7, 10, 15—21 — уламки глиняного посуду; 5 — кістяна рукоятка знаряддя; 8 — фрагмент глиняної покритки; 9 — бронзова шпилька; 12 — уламок глиняного прясля; 13 — крем'яний ніж на пластині; 14 — крем'яний відщеп з ретушю.

було покладене навхрест в два ряди. Заслужують на увагу деякі уламки кераміки: фрагмент черпака чорного кольору (табл. I, 1), фрагмент миски із загнутим до середини краєм вінець і заглибленнями на внутрішній поверхні стінки (табл. I, 18), уламок плоскої глиняної покритки (табл. I, 8) — матеріал, знайдений в ямі VIII; фрагмент плоского гли-

няного пряслиця (табл. I, 12) уламки плоских глиняних покриток з ям IX і X; фрагмент зернотерки з крупнозернистого пісковиків з сильно заглаженою однією поверхнею. Крім того, біля ями X знайдено уламок вінець сірої лощеної посудини, що відноситься до передкіївського часу (голіградський тип, табл. I, 4), а в заповненні цієї ями — фрагмент посудини комарівської культури, орнаментований вертикальними канелюрами (табл. I, 2). В ямі IX були кістки великої і дрібної рогатої худоби, коня і собаки. Дно ям знаходилося на глибині 2,6 м від сучасного горизонту. В землянках, ямах і біля них в жодному випадку не вдалось простежити слідів дерев'яних конструкцій.

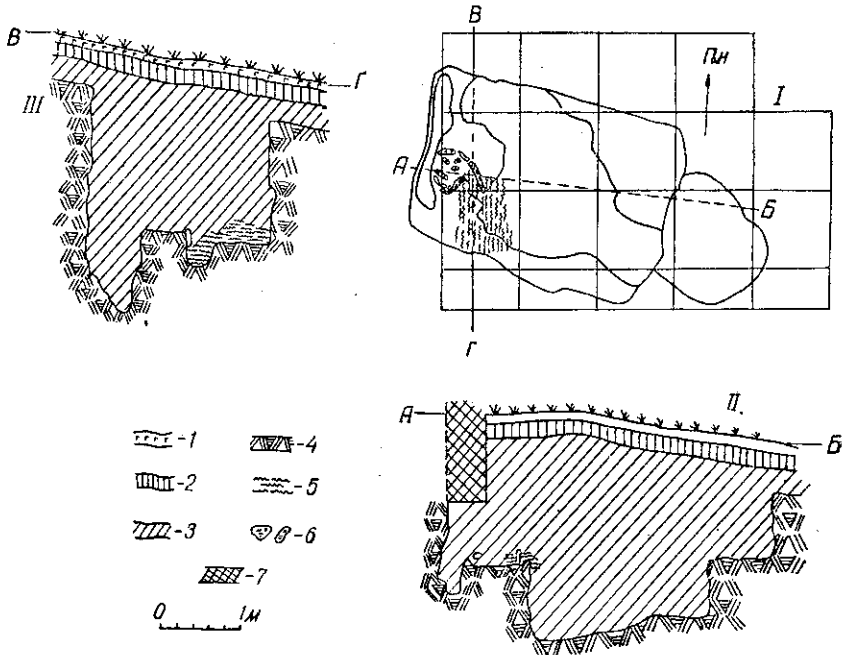

Рис. 3. Сухостав, урочище Говдри.

I — план землянки VI; II — розріз землянки по лінії А—Б; III — розріз землянки по лінії В—Г. 1 — верхній шар чорнозему; 2 — чорнозем; 3 — шар темнокоричневої глини і заповнення землянки; 4 — материк; 5 — зола; 6 — рештки печі; 7 — частина, знищена кар'єром.

На відстані 0,5 км на південний схід від розкопу Б в обрізі кар'єру на глибині 1,8 м відмічено залишки череня печі округлої форми з увігнутою поверхнею. Діаметр череня 0,8, товщина 0,15 м. Його верхній шар був обпалений до темнокоричневого кольору. В цьому місці зроблено зачистку стіни кар'єру, проте контурів землянки, до якої відносилась піч, простежити не вдалось. Навколо печі в кар'єрі зібрано значну кількість фрагментів кераміки, аналогічної знахідкам в розкопах А і Б.

Розкопки в урочищі Говдри дозволили встановити, що досліджуване поселення було заселене двічі. Це підтверджується різною орієнтацією землянок і ям та фактом перекриття землянки II входом в землянку I.

Землянки II і VI з входами, розташованими у східній частині землянок, належали до більш раннього етапу заселення. Землянка I разом з вогнищем біля неї та двома ямами господарського призначення, орієнтованими так само, як і землянка, з північного сходу на південний захід, належала до другого етапу заселення. В ранньому комплексі споруд зустрічаються і більш ранні форми кераміки, відсутні в землянці I і ямах III—IV. Порівнюючи кераміку з ям VIII—X та з зачистки розрізу землянки V з керамікою обох наших основних комплексів, можна твер-

дити, що вона за своїми ознаками близька до кераміки з землянок II і VI, які належать до раннього етапу заселення досліджуваної пам'ятки.

Кераміка поселення в Говдрах виключно фрагментована. Це значно утруднює визначення основних форм посуду. Переважна кількість фрагментів є уламками посудин з досить тонкими стінками, сірою або сіро-коричневою, інколи чорною поверхнею, виготовлених з глини з домішкою піску. Вінця горщиків здебільшого прості, з рівним або закругленим краєм. Найпоширенішим орнаментом є проколи нижче краю вінець і відтягнутий або наліпний розчленований валик. Більшість мисок чорного кольору, із згладженою внутрішньою поверхнею. Краї їх вінець загнуті до середини в різній мірі — від незначного нахилу до загину під прямим кутом (табл. I, 15, 16), прикрашені загибленнями і проколами з внутрішнього боку на загибі краю (табл. I, 16—18). Деяка кількість фрагментів дає підставу припускати існування також банко-видних посудин досить великих розмірів. Згадані форми зустрінуто в усіх землянках і ямах як раннього, так і пізнього комплексів. Всюди також траплялись куски глиняної обмазки з відбитками пруття і палок та із слідами домішки соломи, інколи — зерен.

В нижньому шарі є, крім того, й інша кераміка, характерна для передскіфського часу. До цієї групи слід віднести знайдений в заповненні ями X уламок посудини комарівської культури, прикрашений канелюрами (табл. I, 2). До того самого типу, очевидно, належить невеликий уламок потовщених із зовнішнього боку вінець посудини коричневого кольору (табл. I, 3) з землянки VI.

Невелику групу серед матеріалів нижнього шару становлять уламки посудини, що належить до типу, відомого у Верхньому Подністров'ї з ряду поселень IX—VII ст. до н. е.: Голіград, Новосілка-Костюкова, Тернопільської області, Городниця, Станіславської області, та ін.¹ Це — уламки товстостінних посудин з чорною або темнокоричневою зовнішньою і сірою або світлорожевою внутрішньою поверхнею. Глина з великою домішкою крупних зерен шамоту; зовнішня поверхня лощена. Ця кераміка була в землянках II, VI, в ямах VIII—X і в культурному шарі біля цих об'єктів. В землянці I і ямах III і IV кераміки цього типу не було. З форм посудин цієї групи, представлених фрагментами, можна назвати такі: а) Посудини невеликих розмірів з кулястим корпусом, відігнутих краєм вінець, лощеною коричневою поверхнею (табл. I, 4). б) Великі посудини з кулястим корпусом і чорною лощеною поверхнею. Аналогічні за формою посудини відомі з усіх поселень типу Голіград на верхньому Дністрі, а також з розкопок О. І. Тереножкіна на Чорнопільському городищі на Ігульці². Проте поверхня голіградських посудин відрізняється дуже старанним блискучим лощінням; вона часто прикрашена канелюрами. Посудини, що їх вживали жителі поселення біля с. Сухостав, не були орнаментовані канелюрами; їх зовнішня поверхня більш матова. Ці особливості наближають згаданий тип кераміки з Сухоставу до посудини, в якій було знайдено золотий Михалківський клад³, і ще більше — до кераміки з могильника в Увислі, Тернопільської області⁴, датованого на основі бронзових шпильок VII ст. до н. е. В землянці II уламки цих посудин були знайдені на невеликій відстані від дна. в) Миски з чорною, старанно лощеною внутрішньою поверх-

¹ Матеріал зберігається у Львівському історичному музеї.

² А. И. Тереножкин, Скифская Днепровская правобережная экспедиция, КСИИМК, в. XXXVII, рис. 42а.

³ W. Pr z y b y ś l a w s k i, Dwa złote skarby w Michalkowie, Teka konserwatorska, т. II, Lwów, 1900.

⁴ G. O s s o w s k i, Sprawozdanie drugie z wycieczki paleoetnologicznej po Galicji w r. 1890, Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, т. XV, 1891.

нею. Край вінець злегка загнутий до середини; глина з домішкою піску і невеликою кількістю шамоту. Уламки цих мисок були в землянці VI і ямі VIII.

Очевидно, з голіградським типом кераміки слід пов'язувати також черпаки коричневого і чорного кольору, уламки яких знайдені біля землянки VI, ями VIII і на дні ями IX (табл. I, 1).

Більш ранньому комплексові відповідають ще такі керамічні вироби, відсутні в пізньому комплексі: 1) фрагмент глиняного сита жовтого кольору з землянки II (табл. I, 6); 2) уламок аналогічної за формою посудини, але без отворів у стінках (табл. I, 7), з землянки II; 3) уламок пряслиця сірожовтого кольору з відмученої глини (яма VIII, табл. I, 12); 4) уламки плоских глиняних покришок жовтого кольору, глина з домішкою піску. В одному випадку в покришці є один проколотий отвір, а на її нижній поверхні — відбиток дерев'яної плахи (табл. I, 8). Фрагменти таких покришок знайдені біля землянки II і в ямах VIII—X.

В орнаменті посудин раннього комплексу можна також відмітити деяку специфіку: заглиблення під краєм вінець найчастіше нанесені з зовнішнього боку (табл. I, 10, 11, 19), а розчленований валик в більшості випадків відтягнутий (табл. I, 10, 11). Остання особливість характерна ще для кераміки передскіфського часу.

Крім кераміки, до раннього комплексу належать крем'яний ніж на пластині і відщепок з ретушню з землянки V (табл. I, 13, 14), уламок кам'яної зернотерки з ями X, кістяна ручка знаряддя і бронзова шпилька (табл. I, 5, 9), знайдені на невеликій відстані від дна землянки VI. Шпилька мала невелику опуклу голівку і потовщений у верхній частині стрижень. Цей тип, поширений серед пам'яток скіфського часу у Верхньому Подністров'ї¹, датується VII—VI ст. до н. е. До того ж типу належали дві шпильки з поховання № 3 могильника в Увислі², що є найпізнішим з усіх досі відомих пам'яток голіградської групи.

Кераміку пізнішого комплексу, як уже згадувалося вище, становлять уламки посудин сірого і коричневого кольору з домішкою піску в глині; стінки посудин досить тонкі. Посудини з більш грубими стінками мають невелику кількість домішки шамоту. Найпоширенішими формами посудин були, очевидно, горщики банкоподібної форми, прикрашені проколами нижче краю вінець і розчленованим валиком, та миски із загнутим до середини краєм. Особливістю орнаменту банкоподібних горщиків з верхнього шару поселення є те, що заглиблення і проколи під краєм вінець нанесені, як правило, з внутрішнього боку стінки посудини (табл. I, 20, 21). Валик виключно наліпний. Подібна кераміка була, між іншим, знайдена на дні землянки I. У верхньому шарі поселення зовсім відсутня кераміка передскіфського часу.

З кам'яних виробів пізнього комплексу відомий один кулястий відбійник, знайдений на дні ями III.

На основі невеликих матеріалів розкопок важко визначити основний вид господарської діяльності жителів поселення біля с. Сухостав. На існування землеробства вказують сліди домішки соломи і певної кількості зерен в глиняній обмазці. Під час камерального їх вивчення в одному випадку визначено відбиток зерна, що дуже нагадує за своїми морфологічними ознаками зерно жита³. Існування землеробства підтверджене також знахідкою уламка кам'яної зернотерки.

¹ T. Sulimirski, Scytowie na Zachodniem Podolu, Lwów, 1936; табл. VIII, 1a; X, 14—18; XI, 1—4.

² G. Ossowski, ук. твір, табл. III.

³ Аналіз рослинних решток проведений у Львівському інституті агробіології АН УРСР. За проведення аналізу приношу подяку доктору біологічних наук, проф. Г. В. Козієву.

На скотарство вказує відносно велика кількість кісток свійських тварин. За кількістю кісткових залишків на першому місці стоїть кінь, далі — велика рогата худоба, собака. Дрібна рогата худоба і свиня представлені поодинокими знахідками кісток. До матеріалів, що свідчать про існування скотарства, слід віднести також такі посудини, як глиняне сито, що служило, очевидно, для виготовлення сиру. Доказом існування мисливства є кістки дикого кабана.

Основою для датування поселення в урочищі Говдри може бути бронзова шпилька з землянки II, що відноситься до VII — початку VI ст. до н. е. і пов'язана з нижнім горизонтом поселення. Невелика кількість кераміки передскіфського типу в ранньому комплексі дає нам право датувати нижній шар поселення приблизно кінцем VII ст. до н. е. Верхній шар слід датувати дещо пізнішим часом, проте не пізніше початку VI ст. до н. е., зважаючи на те, що основна маса кераміки верхнього і нижнього шарів за своїми формами і масою майже однотипна.

Особливості матеріалу обох горизонтів поселення дають підставу віднести його до початку скіфського періоду.

Крім поселення біля с. Сухостав, на території Верхнього Подністров'я відомий ще ряд подібних пам'яток¹, які, проте, досі не досліджувались. Розвідкові розкопки 1952 р. поклали початок вивченню цих пам'яток.

Аналогічний керамічний матеріал відомий також з ряду поселень в Чернівецькій області. Розвідками і розкопками А. І. Мелюкової в Кельменецькому районі відкрито близько 20 подібних поселень (біля сіл Селище, Бабин, Янауци та ін.)². Матеріал з наших розкопок найбільш наближений до матеріалу з поселень біля с. Янауци.

Аналіз керамічного виробництва у племен, які населяли в ранньоскіфський час територію Верхнього Подністров'я, дає підставу заперечувати існування генетичного зв'язку цієї культури з культурою, що розвивалася на тій же території в попередній період. Кераміка з Сухостава, Піщатинець та Івано-Пустого різко відрізняється за своїми ознаками і формами від кераміки голіградської групи. Окремі фрагменти кераміки голіградського типу, знайдені в нижньому шарі поселення біля с. Сухостав, є, очевидно, тільки пережитком культури попереднього періоду.

Культура скіфського часу у Верхньому Подністров'ї, незважаючи на деякі територіальні особливості, в більшій мірі пов'язана із східною територією, зокрема з Середнім Подніпров'ям, де, між іншим, чітко простежується генетичний зв'язок культури скіфського часу з культурами попередніх періодів. Ці спостереження дають право висловити припущення, що зміна в VII ст. до н. е. матеріальної культури племен, які проживали в басейні верхнього Дністра, була наслідком певного просування на захід племен з середньої течії Дніпра.

Дослідники археологічних пам'яток Верхнього Подністров'я повинні врахувати необхідність всебічного вивчення поселень скіфського часу, що проллє світло на історію племен першої половини I тис. до н. е. в басейні верхньої течії Дністра, а також допоможе відповісти на найважливіше питання: в якій мірі ці племена взяли участь у процесі слов'янського етногенезу.

¹ Поселення біля Івано-Пустого, Тернопільської області, шурфування якого провів у 1931 р. Т. Сулімирський (матеріал зберігається у Львівському історичному музеї); поселення біля с. Піщатинці, тієї ж області, відкрите розвідкою 1952 р.

² Матеріал зберігається в ІІМК в Москві.

И. К. СВЕШНИКОВ

(Львов)

ПОСЕЛЕНИЯ РАННЕСКИФСКОГО ВРЕМЕНИ У с. СУХОСТАВ, ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

В 1952 г. разведывательный отряд Института археологии АН УССР под руководством автора провел небольшие раскопки двух поселений раннескифского времени у с. Сухостав, Копычинского района, Тернопольской области, расположенных в урочищах Зверинец и Говдры. Шурфовкой урочища Зверинец вскрыт культурный слой крайне слабой насыщенности, собрано небольшое количество обломков керамики раннежелезного века и мелких кусков печины.

Двумя небольшими раскопами (А и Б), заложенными в урочище Говдры, вскрыты 112 м² площади, на которой исследованы три землянки и ряд хозяйственных ям. В раскопе А (площадью 68 м²) обнаружены следы двух землянок (I и II) и двух хозяйственных ям (III и IV) (рис. 1), а в раскопе Б (площадью в 44 м²) — следы одной землянки (землянка VI, рис. 3) и четырех хозяйственных ям (VII, VIII, IX, X). Исследованные землянки имели прямоугольную форму. Во всех трех случаях удалось проследить небольшие прямоугольные ступеньки, служившие входами в эти землянки.

Землянка I была частично разрушена современной ямой. На дне землянки II открыт очаг в виде слоя золы и древесного угля. Второй подобный очаг находился возле землянки на уровне древнего горизонта. В землянке VI сохранились остатки куполообразной печи, вырезанной в материковом монолите. Возле печи находилась большая куча золы. Отмечена разная ориентировка открытых сооружений: землянка I и хозяйственные ямы III и IV были ориентированы длинной осью по линии СВ — ЮЗ. Землянки II и VI имели ориентацию В—З. Это наблюдение и факт частичного перекрытия землянки II входом в землянку I дает право говорить о двух горизонтах поселения в урочище Говдры. Нижнему горизонту, к которому относятся землянки II, VI и замеченная в срезе карьера возле раскопа А землянка V, а также ямы VII — X, соответствует и более древний комплекс находок: единичные фрагменты сосудов комаровской культуры; небольшое количество керамики голиградского типа (IX—VII вв. до н. э.); тонкостенные серые горшки, украшенные оттянутым или наlepным расчлененным валиком, проколами и наколами под венчиком на внешней стороне стенки; миски с загнутым внутрь краем. Для керамики верхнего горизонта, к которому относятся землянка I и ямы III, IV, характерен наlepной валик, проколы и наколы на внутренней стороне стенки. Нижний слой поселения на основании бронзовой булавки (табл. I, 9) из землянки II может быть датирован концом VII в. до н. э., верхний — началом VI в. до н. э.

Анализ керамики из поселения у с. Сухостав позволяет отрицать существование на территории Верхнего Поднепровья генетической связи между культурой предскифского времени (памятники голиградского типа) и культурой скифского периода, более близкой к культуре населения Среднего Поднепровья. Это дает право ставить вопрос о некотором продвижении в западном направлении племен, обитавших в бассейне среднего Днепра, которое могло иметь место в начале скифского периода.